

PREVAJANJE IN LITERARNE REVIJE V DRUGI POLOVICI DEVETNAJSTEGA STOLETJA: PRIMER ZVONA IN LJUBLJANSKEGA ZVONA

Nike K. Pokorn
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

V drugi polovici 19. stoletja so literarne revije igrale pomembno vlogo v oblikovanju slovenske narodne zavesti, zato ni presenetljivo, da je v slovenščini v 19. stoletju izhajalo kar 13 različnih literarnih revij: prve so začele izhajati v Celovcu (*Slovenska bčela* (1850–1853), *Glasnik slovenskega slovstva* (1845), *Slovenski glasnik* (1858–1868), *Besednik* (1869–1878) in *Kres* (1881–1886)), druge v Mariboru (*Glasnik* (1869) in *Zora* (1872–1878)), tretje spet v Ljubljani (*Ljubljanski zvon* (1881–1940), *Slovan* (1884–1887), *Dom in svet* (1888–1944)). Poleg tega je s premori na Dunaju izhajal *Zvon* (1870, 1876–1880), *Slovenka* v Trstu (1897–1902), *Slovanski svet* pa v Ljubljani, Trstu in na Dunaju (1888–1899). Nekatere izmed teh revij so delovale le eno leto, druge več desetletij. Najvplivnejši sta bili *Ljubljanski zvon* in *Dom in svet*, ki sta večkrat obravnavali tudi »prestave«, »prelagatelje« in »prestavljalce«, kot so takrat poimenovali prevod in prevajalce.

2 Dunajski Zvon

Predhodnik *Ljubljanskega zvona* je bil literarni štirinajstdnevnik *Zvon*, ki ga je na Dunaju ustanovil, urejal in skorajda v celoti sam ustvarjal Josip Stritar (1836–1923). Stritar je bil eden najpomembnejših slovenskih pisateljev in literarnih kritikov, prevajalec Svetega pisma in obenem tudi prevajalec za slovenski jezik pri *Državnem zakoniku* na Dunaju. Dunajski *Zvon* se je prvič pojavil leta 1870, vendar je ob koncu prvega leta izhajanja presahnil za pet let. Stritar ga je potem obnovil leta 1876 in ga urejal do konca leta 1880, ko je bil s 144. številko dokončno ukinjen.

Stritarjev odnos do objav prevodov v reviji je bil sprva zelo odklonilen: že v drugi številki je zapisal, da »prestav [tj. prevodov] *Zvon* ne bo prinašal« (1870 1/2, 32), podobno stališče najdemo še tri številke pozneje: »*Zvon*, kakor smo že naznanili enkrat, ne bo prinašal prestav.« (1870 1/5, 80). Resda je to uredniško odločitev že kmalu prekršil in še istega leta v številki 13 natisnil Vodnikov prevod *Pogovori iz Lukijana*, ki ga je za tisk pripravil Fran Levstik, vseeno pa je bila to bolj izjema kot pravilo in je dunajski *Zvon* dejansko objavljal predvsem izvirna literarna dela v slovenščini.

Svoje odklanjanje prevodov je Stritar podrobneje pojasnil leta 1876, ko zapiše, da sicer prevajanja kot takega ne zavrača, vendar pa da želi v prvi vrsti dati prednost izvirnemu pisanju, saj se boji, »da bi se naši pisatelji, opustivši izvirno delovanje, ne pogubili v samih prevodih, ki imajo sicer tudi svojo veljavo, ali iz njih ni moči ustvariti narodnega slovstva« (1876 2/23, 359). K temu doda, da ne smemo tega stališča razumeti, kot da prevodi nimajo prav nobene vloge v razvoju slovenske literature, temveč da lahko štejemo prevode za del slovenske literature le, če je izvirnik zbornen, če je delo sorodno slovenskim razmeram in potrebam in če je prevod kakovosten.

V dunajskem *Zvonu* najdemo še druge sodbe o prevajanju in o konkretnih prevodih, še posebej pogoste so v zadnjem odseku revije, ki je poimenovan »Slovenski glasnik« in v katerem Stritar obvešča svoje bralstvo o novostih na literarnem trgu, tudi o izbranih literarnih in neliterarnih prevodih, kot sta na primer nov prevod Turgenjeva (1870 1/15, 240) ali prevod, namenjen slovenskim županom (1880 6/5, 80). Prevodi in prevajalci se mu zdijo pomembni predvsem zato, ker uvajajo novo slovensko besedje, še posebej na tehničnem področju, in tako v njegovih očeh predstavljajo pomemben vir bogatitve slovenskega jezika. V svojih odzivih je včasih zelo konkreten in opozarja prevajalce, naj se izogibajo kopičenju samostalnikov, ker je slovenščina bolj glagolski jezik (»slovenščina le bolj z glagoli dela«, 1880 6/9, 142), drugič je bolj splošen v svojih napotkih. V *Zvonu* tako najdemo tudi odlomke, v katerih predlaga na primer Shakespearova dela za slovenske prevode (1870 1/14, 222) ali pa odvrta prevajalce od posrednih prevodov: »Tudi ta napaka se pri nas ne sme ugnezditi, kakor se vidi drugod, da se prevaja – po okoliših, po prevodih! To je podoba po podobi. Koliko izgubi vsak izvirnik že v prvem prevodu, bode naj še tako dober, koliko potem še v drugem!« (1876 2/23, 359). Kljub tem omembam obravnava prevodov vseeno ostaja obrobna tematika v *Zvonu*, zato je še toliko bolj presenetljivo, da je dunajski *Zvon* povezan s prevodnim škandalom, v katerem je bil vpleten Stritar.

Josip Stritar je namreč leta 1876 začel v *Zvonu* v nadaljevanjih objavljati svoj roman *Gospod Mirodolski*. Čeprav je roman v veliki meri zasnoval in naslonil na roman Oliverja Goldsmitha *Wakefieldski vikar* (*The Vicar of Wakefield*, 1766), tega ni odkrito priznal in ni razkril, da je roman izoblikoval po tem modelu. Ko se je istega leta 1876 kot *Gospod Mirodolski* pojavil še prvi slovenski prevod Goldsmithovega dela pod naslovom *Župnik Wakefieldski* prevajalca Janeza Jesenka, so nekateri izmed bralcev, ki so sedaj lahko deli

med seboj primerjali, Stritarja obtožili plagiatorstva. Viktor Bežek v članku, objavljenem pod psevdonimom V. B., zapiše: »... prebravši prevod začeli smo šepetati med seboj in najprej boječe, potem vedno glasneje povpraševati se, nismo-li že kaj podobnega čitali. Kje? — V Mirodolskem! Da v Mirodolskem! Kakor luskinе nam je padlo z očij! Da, Mirodolski, to ni nič drugega, kakor Župnik Wakefieldski sam!« (V.B. 1891, 330) Stritar se je branil, da se je samo inspiriral pri Goldsmithovem delu in da je njegovo delo izvirno (»Jaz nisem kradel nikoli, ne posnemal vedoma, nikoli! Za take podobnosti nisem jaz odgovoren.« (Stritar 1897, 2)), vendar pa se je kljub njegovim protestom razvnela javna polemika, ki je vodila k precejšnjemu upadu naročnin na dunajski *Zvon*, kar je končno pripeljalo do tega, da je Stritar za nekaj let opustil izdajanje te literarne revije (Kopitar 1959/60, Bogataj-Gradišnik 1986), pozneje pa predal delo ljubljanski skupini urednikov, ki so leta 1881 ustanovili *Ljubljanski zvon*.

3 Ljubljanski zvon

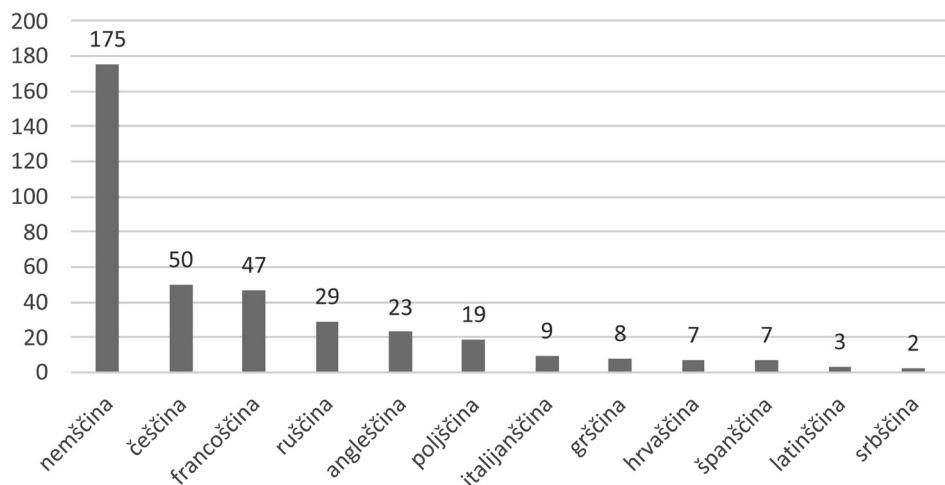
Ljubljanski zvon, podnaslovljen kot »Leposloven in znanstven list«, je bil najpomembnejši literarni mesečnik v obdobju svojega izhajanja med letoma 1881 in 1941. V 19. stoletju je torej izšlo 20 letnikov oziroma 240 številka. Urejali so ga osrednji slovenski pisatelji tako imenovane liberalne struje, in že drugo leto izdajanja, tj. leta 1882, se jim je pridružil tudi Josip Stritar. Mesečnik je imel ponavadi okrog 65 strani in je objavljal, tako kot njegov predhodnik, predvsem izvirna leposlovna in znanstvena dela v slovenščini: vsaka številka se je začela s poezijo, ki so ji sledile črtice, novele ali romani v nadaljevanjih. Tretji sklop revije je prinašal znanstvena besedila: literarnoteoretične spise (na primer, biografije in literarne kritike), zgodovinske in jezikoslovne prispevke ter redko tudi članke o najnovejših naravoslovnih dognanjih. Vsaka številka revije se je končala s 4 do 15 strani dolgim odsekom, ki se je imenoval »Slovenski glasnik« (v letnikih 1 do 5) ali »Listek« (v letnikih 6 do 20) in ki je bil objavljen v manjšem fontu kot preostali del revije. Ta dodatek je obveščal bralstvo o raznoraznih zadevah: en del je bil posvečen obveščanju o novoobjavljenih knjigah (vključno s prevodi v slovenščino, med katerimi so bili nekateri tudi na kratko kritiško ovrednoteni). Drugi odsek se je posvečal gledališkemu dogodkom v Ljubljani, kjer so bili bralci občasno obveščeni tudi o tem, ali je bil določen libreto preveden v slovenščino ali ne. Tretji odsek se je osredotočal na umetniške razstave, v četrtem pa so uredniki objavljali obvestila o smrti pomembnejših članov skupnosti. Nekaj strani je povzemalo preglede objav v čeških in hrvaških literarnih revijah, včasih (čeprav redko) pa so uredniki in njihovi sodelavci poročali o literarnih smernicah in najnovejših literarnih objavah v Rusiji, Bolgariji, Srbiji, na Poljskem in Slovaškem. In končno, v teh dodatkih najdemo tudi podatke o novih prevodih slovenskih literarnih del v tuje jezike in njihovih objavah v tujih literarnih revijah.

3.1 Prevodi v *Ljubljanskem zvonu*

Tako kot dunajski *Zvon*, tudi *Ljubljanski zvon* ni objavljala prevodov v osrednjem delu revije. V vseh 240 številkah, objavljenih v 19. stoletju, ne najdemo niti enega, edina izjema je zadnji letnik (letnik 20 iz leta 1900), v katerem najdemo prvič dva prevoda, in sicer prevoda dveh novel Antonia Fogazzara (1842–1911), ki sta bili prevedeni iz italijanščine (397–404; 558–562). Poleg tega prevode najdemo v istem letu tudi v številki 12, ki je bila v celoti posvečena stoletnici rojstva Franceta Prešerna. Ta številka prinaša šest prispevkov, ki obravnavajo srbske, nemške, švedske, italijanske in češke prevode Prešernove poezije, en ponatis že objavljenega prevoda ene izmed Prešernovih pesmi v švedščino, štiri nove prevode v ruščino in devet novih prevodov v italijanščino.

Zopet po vzoru dunajskega *Zvona* so prevodi omenjani predvsem v zadnjem odseku *Ljubljanskega zvona*, v t. i. Slovenskem glasniku oz. Listku (odslej Listek). V vseh 240 Listkih, ki so bili objavljeni v 19. stoletju, so uredniki poročali kar 77-krat o različnih prevodih slovenskih literarnih besedil (predvsem pesmi) v tuje jezike. V enaindvajsetih primerih so te prevode tudi navedli, dvanajstkrat pa so jih tudi kritiško ovrednotili.

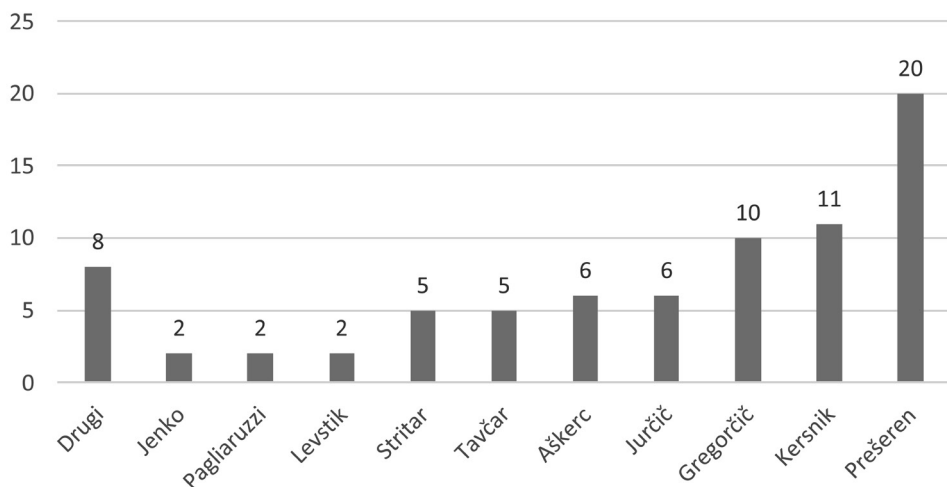
Graf 1: Število prevodov, objavljenih med 1800 in 1900, glede na izhodiščni jezik

Velika večina prevodov, o katerih so poročali v Listku, je bila objavljena v različnih revijah, ki so izhajale na raznih koncih Avstro-Ogrske, in sicer predvsem v nemškem in češkem jeziku, nekaj prevodov se je pojavilo tudi v italijanskem in hrvaškem jeziku (gl. graf 1). Avtorji, ki so bili najpogosteje prevajani, so pripadali nastajajoči slovenski

klasični literaturi, med njimi je bil najpomembnejši France Prešeren, saj kar 20 različnih prispevkov v Listku omenja tuje prevode ene ali več njegovih pesmi (glej graf 2; v kategoriji *Drugi* so avtorji, ki so bili omenjeni le enkrat).

Graf 2: Omembe prevedenih slovenskih avtorjev v Listku

3.2 Teoretične in normativne sodbe o prevodih

V osrednjem delu *Ljubljanskega zvana* se je le redko tudi teoretično pisalo o prevodu in prevajanju. Obstajata dve pomembni izjemi. Prva izjema je prav Josip Stritar, ki o prevodu spregovori v Dunajskih pismih. Dunajska pisma so bila serija esejev, objavljenih med letoma 1895 in 1896, v katerih je Stritar obravnaval različne teme: od tega, da je slavil dosežke Mohorjeve družbe (LZ 15/8: 496–500), obravnaval socialno tematiko (LZ 15/9: 553–558), dajal napotke glede pravilne rabe slovenščine (LZ 15/10: 687–692), podal svojo kritiko naturalistične literarne smeri (LZ 16/1: 15–20), do tega, da je tudi na kratko povzel svoje stališče do literarnih prevodov. V skladu z njegovimi že znanimi prepričanji tako leta 1896 v enem izmed pisem najdemo:

Kar se tiče prevodov, je moja misel ta: prevode samo za silo. Prevod je vedno le tuje blago; kdor more, naj spiše kaj izvirnega. Samo kar je izvirno, domače, to je naše. (Stritar 1896, LZ 16/1: 20).

Druga izjema je bil prispevek, ki je bil v *Ljubljanskem zvonu* objavljen leto pozneje (1897) in je obravnaval plagiatorstvo. Prispevek so napisali trije anonimni avtorji pod

psevdonimi alpha + beta + gama in ga objavili v dveh delih (LZ 1897 17/5: 291–295; 17/6: 349–357). V članku so obravnavali zakonodajo s področja intelektualne lastnine, ki je bila v cesarstvu sprejeta 26. decembra 1885. Avtorji obveščajo bralstvo, da zakon prepoveduje uporabo naslova ali oblike katerega koli že prej objavljenega umetniškega dela, še posebej v primerih, ko se to zgodi z namenom prevare občinstva (22. člen). Poleg tega poudarijo, da 52. člen določa, da vsi, ki ne imenujejo avtorja ali vira svoje stvaritve, kršijo zakon (LZ 1897, 17/6: 357). Toda čeprav so avtorji pozdravili novo zakonodajo, so obenem dodali, da se je treba zavedati, da niso vse izposoje že plagiati. Poudarili so, da so se v zgodovini literature izposoje iz folklore, splošnih mitov in drugih literarnih besedil vedno dogajale (pri tem navedejo primer Goethejevega *Fausta* in Shakespearjeva dela) in bi zato morali takšne izposoje pojmovati kot sprejemljivo literarno prakso. V tem besedilu posvetijo nekaj besed izrecno prevodom in zapišejo:

Celo prevodi, katerih prevodilni jezik je tako samorašč, da čitatelja prav nič ne spominja na izvirnik – taki prevodi se po pravici v vseh slovstvih smatrajo kot pristna domača slovstva. /.../ Umetnik pač svoje samotvornosti ne kaže samo v izumitvi nove snovi, v tako imenovani umetniški “invenciji”, temveč njegova ustvarjajoča sila se nič manj ne utegne pojaviti v obdelavi stare snovi, v utelesitvi stare ideje; izviren je torej način izvršitve ali utelesitve. (LZ 1897, 17/5: 292)

Vseeno pa opozorijo, da je treba biti previden pri takšnih izposojah: »treba [je] pripoznati neke meje, katerih pošten umetnik nikdar ne prekorači, in o katerih se je omikani svet zedinil, ustanovivši mednarodna odločila v obrambo duševne lastnine« (LZ 1897, 17/5: 292). Tako zaključijo, da moramo razlikovati med plagiatorji, ki si suženjsko izposojajo celotno umetniško delo ali njihovo obliko, in umetniki, ki uporabljajo izposojeno kot temelj ali okostje novega umetniškega besedila (LZ 1897, 17/6: 357).

Če so bile teoretične in normativne obravnave prevoda v osrednjem delu *Ljubljanskega zvona* redke, pa so bile zato toliko bolj pogoste v Listku. V Listku tako najdemo najave novih prevodov v slovenščino, nekatere izmed teh objav pa spremljajo tudi krajši kritiški komentarji. Prav ti komentarji so še posebej zanimivi, ker podajajo kritike obstoječih praks ali pa ponujajo nasvete, kako naj se prevaja in kakšen jezik naj prevajalec uporablja. Posebej pogosto obravnavane so naslednje tematike:

a) Pravilna raba slovenščine

V večini ocen prevodov so se avtorji kritik posvečali rabi jezika v prevodu in podrobno obravnavali vse odklone od razvijajoče se jezikovne norme. Še posebej so jih motili germanizmi. Leta 1884 (4/10, 631) na primer ovrednotijo *Molitvenik za dijake*, ki je bil preveden iz češčine. V oceni kritizirajo prevajalca Marešiča, da je v svojih prevodih molitev, kot sta očenaš in zdravamarija, uporabil »nekatero grde germanizme, kakor

našim dolžnikom, ne vpelji, gnada, žegnana itd., ki gotovo neprijetno motijo vsakega Slovenca, komur je jezikovni čut količkaj razvit.« Uredniki pogosto grajajo tudi osiromašen jezik v prevodih (npr. »Večkrat smo že na tem mestu opominjali naše pisatelje, ki za priprosti narod 'prosto' predelujejo ali slovenijo pripovedne knjige, naj vendar ne pišejo tako mršavega jezika.« LZ 1884, 4/7: 441–443)) in pozivajo prevajalce, naj uporabljajo »pravilen jezik« (LZ 1883, 3/6: 203). Podobno so tudi gledališki kritiki, ki so se resda predvsem osredotočali na predstavitvene vidike gledaliških in opernih predstav, včasih v svojih kritikah vendarle omenili tudi kvaliteto prevedenih libretov, kjer so prav tako zahtevali čistejšo rabo jezika, na primer: »Libreto je sicer vselej le podrejena stvar, vendar bi bilo skrbeti za to, da se nam podaja v čistejšem pismenem jeziku.« (LZ 1891, 11/11: 702, poudarjeno v izvirniku).

b) Etični problemi, predvsem vprašanje plagiatorstva

Uredniki so redno preverjali vsa novoizdana slovenska literarna dela, če so v resnici izvirna besedila ali gre za prevode. Poseben poudarek so dali temu, da morajo prevajalci izrecno navesti izvirnega avtorja in izhodiščni jezik na naslovnici (»Želeli bi, da bi prelagateljji vselej imenovali vir, iz katerega zajemajo take povesti...« LZ 1883, 3/6: 203). V obdobju med 1881 in 1900 so tako razkrili dva prevajalca, ki sta trdila, da sta napisala izvirni besedili, čeprav sta ju v resnici prevedla: prvi je bil primer prevoda igre *Sovraštvo mej bratoma* Josipa Geclja iz hrvaščine (LZ 1882, 2/8: 508), drugi pa primer prevoda povesti Janka Jurkovića, prav tako iz hrvaščine (LZ 1882, 2/12: 768–769). V obeh primerih sta se prevajalca navedla kot avtorja teh dveh besedil. Uredniki so zelo odločno odklonili to prakso prisvajanja in zaključili: »Tako ne smemo delati!« (LZ 1882, 2/12: 768)

c) Nujnost obvladovanja izhodiščnega jezika

V želji, da bi navezali kulturne stike z drugimi slovanskimi narodi, so nekateri prevajalci začeli prevajati iz jezikov, ki jih niso dobro poznali, in so tako ustvarili slabe prevode. Uredniki *Ljubljanskega zvana* so posledično jasno izrazili zahtevo, naj prevajalci delajo le z jeziki, ki jih odlično poznajo: »Toda neizogiben postulat za dobro prelaganje – o tem smo že nekje drugje govorili – je ta, da bodi prelagatelj jeziku, iz katerega prevaja, prav tako vešč, kakor materinščini, poznajoč vse njegove finosti, podrobnosti in nianse.« (LZ 1895, 15/8: 515)

d) Izhodiščno in ciljno usmerjen prevod

Uredniki *Ljubljanskega zvana* si niso bili enotni glede tega, ali jim je ljubše izhodiščno ali ciljno usmerjeno prevajanje. Nekateri izmed kritikov, ki so objavljali v Listku, so bili pristaši prevodov, ki so se kar se da tesno prilagajali izhodiščnemu besedilu (npr. »Kdor se loti prelaganja, strogo se drži izvirnika in nikar nam ne pači tujega pisatelja s

svojimi dodatki!« (LZ 1884, 4/1: 57)). Drugi so bili bolj naklonjeni prevajanju, ki se je prilagajalo ciljnemu jeziku in kulturi: »Često smo že opozarjali, da je treba prevajati v duhu jezika našega, da ima naš jezik prav tako svoje posebnosti, kakor jih imajo drugi jeziki, in danes poudarjamo znova, da se nikakor ni smeti *pretlesno* držati izvirnika.« (LZ 1890, 10/12: 766). Vprašanje akulturacije je bilo pa še posebej izpostavljeno pri gledališkem prevajanju, kjer je Fran Zbanšnik odsvetoval pretirano prilagajanje ciljni kulturi: »Ako vse dobro premislimo, moramo reči, da bi se drame sploh ne smele lokalizovati. [...] Pravzaprav je torej lokalizovanje iger nekaj nenaravnega. Kakor n. pr. ne lokalizujemo iz tujih jezikov preloženih romanov, tako bi tudi dramatičnih proizvodov ne smeli lokalizovati. [...] [K]ajti vsak pravi umotvor ima na sebi znake lokalnosti in individualnosti, in mika nas na njem morda baš to, kar ima za nas tujega, nenavadnega. Tudi je umetnost kolikor toliko sredstvo, s katerim širimo svoje duševno obzorje, in če gremo v gledališče k francoski igri, hočemo pač videti francosko življenje, a ne kakega drugega!« Zbanšnik sicer pozneje doda, da je določena mera prilagajanja ciljni kulturi dopustna, toda le v primeru prevajanja manj zahtevnih literarnih del za široko publiko: »Da se Shakespearjeve, Schillerjeve ali Goethejeve drame ne morejo lokalizovati, je pač vsakomu jasno. Sploh je videti, da prija lokalizovanje samo dramam nižje vrste, in še tem le z gotovimi pogoji.« (LZ 1899, 19/11: 704)

e) Proti posrednemu prevodu

Uredniki so večkrat odklonilno nastopili proti vsem prevodom, ki niso bili narejeni neposredno iz izvirnika, temveč prek nekega drugega prevoda. Posredni prevod se jim je zdel nesprejemljiv pri vseh žanrih: na primer, v enem primeru se kritik pridruža, ker je bil prevod libreta, ki ga je George Ohnet izvorno napisal v francoščini, narejen prek nemškega prevoda: »Ali si ni bilo moči preskrbeti prevoda po izvorniku?« (LZ 1892, 12/4: 258). Podobno so razočarani, da je bil slovenski prevod *Guliverjevih potovanj* Jonathana Swifta narejen po nemški adaptaciji tega besedila za otroke (LZ 1894, 14/6: 378). In končno, Engelbert Gangl je v Listku močno kritičen tudi do prvega slovenskega prevoda Shakespearjevega *Hamleta*, saj v Cankarjevem prevodu zazna vpliv nemškega prevoda (LZ 1900, 20/1: 53–54). Na drugi strani uredniki pohvalijo prevod povesti Ivana Turgenjeva *Nesrečnica*, ker je prevajalec prevajal iz ruskega izvirnika: »Vsaj pozna se mu, da prelaga res po ruskem izvorniku, a ne po nemških in hrvatskih prevodih.« (LZ 1884, 4/3: 186)

f) Prevodi kot znamenje uspeha posameznega literarnega dela

Komentarji v Listkih so tudi pokazali, zakaj so uredniki in sodelavci *Ljubljanskega zvana* tako natančno beležili vsak prevod slovenskega literarnega besedila v tuji jezik: v njihovih očeh so ti prevodi predstavljali vidno znamenje visoke kvalitete slovenske literature. Ko na primer pišejo o nemških prevodih Prešernovih pesmi, dodajo: »To vedno zatekanje

tujcev, zlasti Nemcev, k neusahljivemu viru Prešernove poezije nas po pravici navdaja z iskrenim ponosom in veseljem; kajti vprav ta pojav nam je nov dokaz, da je Prešeren – kar je prvi trdil in dokazal Stritar, slava mu zategadelj – svetovne cene pesnik in svetovni klasik, in baš mnogoteri njega prevodi v tuje jezike nam ga gotovo in za stalno uvrste v *svetovno literaturo* kot prvega slovenskega zastopnika« (LZ 1897, 17/9, 580). Prepričani so bili, da s prevodi slovenske literature predvsem nemškemu bralstvu lahko dokažejo, da so se Slovenci formirali kot narod, enakovreden drugim, sosednjim narodom. Zato ob prevodu Kersnikovih del, podobno kot v najavah nemških prevodov Prešerna, zapišejo: »Uverjeni smo, da se Kersnikove povesti omilijo tudi nemškemu čitateljstvu, kateremu je možno le tem potom usiliti umotvore našega slovstva ter tako uničiti predsodke o našem barbarstvu« (1897 17/7, 447) (gl. poglavje *Svetovljenje Prešerna in svetovni prevodni sistem*).

g) Izbor izhodiščnega besedila

In nazadnje, prevodna dejavnost je predstavljala tudi pomemben del kulturne politike, ki so jo poskušali uveljaviti uredniki in sodelavci *Ljubljanskega zvana*. *Ljubljanski zvon* je namreč zagovarjal stališče, da bi se morala nastajajoča slovenska kultura dejavno zoperstaviti nemškemu kulturnemu vplivu in vzpostaviti tesnejše povezave z ostalimi slovanskimi kulturami. V ta namen so izoblikovali prevodno politiko, ki so jo izražali prek svojih kritičnih zapisov v Listku. Na primer, ko ocenjuje prevod srbske igre Koste Trifkovića v slovenščino, anonimni kritik doda: »Sploh bi želeli, da bi se naši prelagatelji nekoliko bolj ozirali na priznane dobre slovanske, osobito poljske vesel igre in ako prelagajo iz neslovanskih slovstev, da bi rajši po Mandelčevem vzgledu slovenili nam krasne francoske, nego okorne nemške igre.« (LZ 1882, 2/4: 251). Uredniki tudi svetujejo Markiču, prevajalcu pravljic bratov Grimm v slovenščino, naj ob naslednjem prevodnem podvigu raje seže po slovanskih izvornikih: »Svetovali bi gospodu Markiču, ki ima, kakor se vidi, spretnost za take stvari, da bi nam poslovenil tudi nekoliko prelepih srbskih pripovedk ...« (LZ 1887, 7/7: 447). S takšno prevodno politiko so skušali dokončno odtrgati slovensko bralstvo (zdi se, da predvsem bralke) od nemške in italijanske kulture, kar je še posebej vidno v naslednjem odlomku:

G. Podravski in z njim vred vsi prevodilci umotvorov iz drugih slovanskih jezikov naj pomislijo, da njih prevodov ne čitajo zgolj temeljiti poznavalci odnošajev drugih slovanskih plemen – ti so med nami silno redko sejani – nego da imajo njih prevodi šele namen, da odvrnejo naše ljudi, zlasti naš ženski spol, od čitanja nemških in laških knjig ter jih napotijo do prebiranja slovanskih umotvorov in do spoznavanja slovanskih reči. (LZ 1896, 16/3: 189).

4 Zaključek

V drugi polovici 19. stoletja je omikano bralstvo pridobilo izobrazbo v nemških šolah, kar je pomenilo, da je bila dvojezičnost med izobraženci pričakovana in vseprisotna. Posledično je slovenska kultura bila najsrdečiji boj predvsem z dominantno nemško kulturo (gl. poglavje *Prevajanje v devetnajstem stoletju*). Deloma se je ta boj manifestiral tudi v prevodni politiki, ki jo lahko razberemo iz objav osrednje literarne revije tedanje dobe, *Ljubljanskega zvana*, in njenega predhodnika, dunajskega *Zvona*. Na eni strani so se uredniki dunajskega *Zvona* in *Ljubljanskega zvana* v 19. stoletju izogibali objavi prevodov, ker so nekateri izmed njih menili, da lahko le izvorna besedila v slovenščini postanejo temelj nastajajoča nacionalne literature. Po drugi strani pa v reviji najdemo tudi mnenje, da lahko tiste prevode, ki so svojstveni v izrazu, štejemo med pristno slovensko literaturo.

Če so torej osrednji literati te dobe izražali dokaj ambivalenten odnos do stališča, da bi se prevodi šteli za del nacionalne literature, pa so se vseeno zavedali, da so prevodi in prevajalska dejavnost pomemben dejavnik v procesu normiranja jezikovne rabe: v *Ljubljanskem zvonu* tako ob vrednotenju novoobjavljenih prevodov uredniki in sodelavci revije pogosto kritizirajo rabo germanizmov in svarijo pred osiromašenjem jezika. Poleg tega osredotočanja na jezikovne probleme so tudi dejavno posegali v nastajajočo prevodno politiko, in sicer tako, da so odločno zavračali plagiate in poudarjali nujnost tega, da se pri vsakem prevodu jasno navedeta avtor izvornika in jezik, iz katerega je bil prevod narejen, odklanjali so posredne prevode in zahtevali od prevajalcev, da prevajajo le iz jezikov, ki jih dobro poznajo. Glede strategije prevajanja si niso bili enotni, čeprav se zdi, da jih je več zagovarjalo stališče, naj se prevajalci izogibajo pretirani ciljno usmerjeni akulturaciji.

Boj z nemško kulturo se odraža tudi v posebni teži, ki so jo dajali prevodom slovenske literature v tuje jezike, še posebej nemščino, saj so videli te prevode kot potrditev kvalitete slovenskih literarnih del in kot dokaz, da je slovenska literatura del svetovne literature, ki se lahko kosa tudi z nemško literaturo.

In nenazadnje, v tej dobi večjezične in večkulturne Avstro-Ogrske, ko so na slovenskem etničnem ozemlju sobivali različni jeziki, so soustvarjalci osrednje slovenske literarne revije prek svojih nasvetov spodbujali nastanek slovenskih prevodov zaradi želje po nacionalni diferenciaciji in identifikaciji. Z namenom, da bi ločili slovensko kulturo od nemške, so svarili prevajalce pred nemškimi izvorniki, ki so jih označevali kot »okorne«, in jih usmerjali k izbiri slovanskih izvornikov. Prevod je tako postal sredstvo, s pomočjo katerega so želeli odtrgati slovenske bralce iz sveta, v katerem se zdi, da so prav vsi, ki so brali literaturo, znali brati nemško, italijansko in slovensko, in jih umestiti v zgolj enojezikovno slovensko okolje. V stoletju, ki je verjelo, da je narodnost bistveno vezana na specifični jezik naroda, so bili tako dvojezični ali večjezični bralci, izobraženi v nemških

šolah, spodbujani, da berejo zgolj literaturo v slovenščini ali v slovenskih prevodih, ker se je osrednjim literarnim osebam te dobe zdelo, da bodo na ta način pretvorili dvojezično družbo v družbo dveh jezikovno ločenih kultur.

V drugi polovici 19. stoletja je bil prevod tako pojmovan ne le kot dejavnost, ki preči in podira meje, temveč kot dejanje vzpostavljanja, zarisovanja meja (Sakai 2010). Osrednje literarne osebnosti te dobe so prek prevoda želele zarisati in okrečiti nacionalne meje v dvojezični oziroma večjezični skupnosti ter ustvariti dve ločeni etnolingvistični enoti, slovensko in nemško. V boju za nacionalno, politično in kulturno priznanje in v želji, da bi dvignili status slovenskega jezika, kulture in skupnosti, so osrednji literarni umetniki te dobe uporabili prevod za jezikovno razmejitev skupnosti, ki ni bila popolnoma jezikovno ločena, in prispevali h koncu večstoletnega večkulturnega in večjezikovnega sobivanja (gl. Pokorn 2020a, 2020b).

5 Osrednji poudarki prevodoslovnih obravnav te teme in možnosti nadaljnjih raziskav

Obstoječe raziskave prevodov in prevodne dejavnosti v drugi polovici 19. stoletja se posvečajo Stritarjevi predelavi Goldsmithovega romana *The Vikar of Wakefield*, in sicer tako odzivom na njegov roman *Gospod Mirodolski* (Kopitar 1959/60) kot tudi primerjavi notranjega ustroja in pripovednih tehnik v obeh delih (Bogataj-Gradišnik 1986). Obravnavo prevodov v številkah *Ljubljanskega zvana*, ki so izšle v 19. stoletju (rezultati so povzeti v tem poglavju), najdemo v članku, objavljenem v monografiji *Translating in Town* [Prevajanje v mestu] (Pokorn 2020).

Prevodoslovne obravnave prevodov iz tega obdobja so redke, tako da je še neobdelanih tematik polno: dobro bi bilo na primer proučiti položaj prevoda v ostalih časopisih in revijah te dobe, vlogo prevoda v gledališki in operni produkciji in orisati profile osrednjih prevajalcev. Prek analize prevodne kritike bi se tudi dalo ovrednotiti vpliv prevodov na jezikovno rabo v poznem 19. stoletju.

6 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Prevajanje v devetnajstem stoletju / Prevedeni zgodovinski romani / Svetovljenje Prešerna in svetovni prevodni sistem

7 Priporočeno branje

Bogataj-Gradišnik, Katarina. 1986. »Stritarjev *Gospod Mirodolski*: Mladoslavenski roman na ozadju evropskega izročila.« *Jezik in slovstvo*, 31/6: 181–191. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-A0SRV0Q7>

Članek podrobneje primerja Stritarjev roman *Gospod Mirodolski* z Goldsmithovim romanom *The Vicar of Wakefield* z namenom ugotovitve stičnih točk.

Kopitar, Tatjana. 1959/60. »Olivera Goldsmitha *The Vicar of Wakefield* pri Slovencih do leta 1876.« *Slavistična revija* 12:1-4: 194–223. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NB-N:SI:DOC-RX4JGNOO>

Članek prinaša izjemno natančen opis prevodnega škandala, povezanega z objavo *Gospoda Mirodolskega* in slovenskega prevoda *Župnika Wakefieldskega*, in sicer z navezavo na izvirne polemične spise. Podaja tudi pregled odziva literarnih zgodovinarjev na izvirnost *Gospoda Mirodolskega*.

Pokorn, Nike K. 2020. »Translations in Ljubljanski zvon: The window into the cultural life of the late-nineteenth-century Ljubljana.« V *Translating in Town: Local Translation Policies During the European 19th Century*, uredila Liven D'hulst in Kaisa Koskinen, 185–209. Bloomsbury Academic.

Članek oriše narodnostne in kulturne spore v Ljubljani v 19. stoletju in podrobneje opiše prisotnost prevoda v številkah *Ljubljanskega zvona* iz te dobe.

Bibliografija

- Bogataj-Gradišnik, Katarina. 1986. »Stritarjev Gospod Mirodolski: Mladoslavenski roman na ozadju evropskega izročila.« *Jezik in slovstvo*, 31/6: 181–191. <http://www.dlib.si/?URN=N=URN:NBN:SI:DOC-A0SRV0Q7>
- Kopitar, Tatjana. 1959/60. »Olivera Goldsmitha *The Vikar of Wakefield* pri Slovencih do leta 1876.« *Slavistična revija* 12:1–4: 194–223. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RX4JGNOO>
- Ljubljanski zvon*. 1881–1900. Dostop 9. 1. 2023. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-OD47VJ7T> (V besedilu navajamo poleg strani še letnico, letnik in številko navedene revije.)
- Pokorn, Nike K. 2020a. »Divisive translations: nation-building through translation in the late 19th-century Austria-Hungary.« V *The many faces of translation: from video games to the Vatican: DG TRAD Conference, Luxembourg, 18–19 November 2019*, 108–124. Luxembourg: European Parliament.
- Pokorn, Nike K. 2020b. »Translations in *Ljubljanski zvon*: The window into the cultural life of the late-nineteenth-century Ljubljana.« V *Translating in Town: Local Translation Policies During the European 19th Century*, uredila Liven D'hulst in Kaisa Koskinen, 185–209. Bloomsbury Academic.
- Sakai, Naoki. 2010. »Translation and the Figure of Border: Toward the Apprehension of Translation as a Social Action.« *Profession* 10: 25–34.
- Stritar, Josip. 1897. »K najnovejšemu literarnemu boju: Pismo pisatelja Stritarja Pavlini Pajkovi.« *Slovenski list* 2, št. 73: 1–2.
- V. B. 1891. »Ruska biblioteka in naši prevodi slovanskih izvirnikov.« *Dom in svet* 4, št. 7: 330–332. *Zvon: leposloven list*. 1870; 1876–1880. Dostop 9. 1. 2023. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-OD47VJ7T> (V besedilu navajamo poleg strani še letnico, letnik in številko navedene revije.)

PREVAJANJE IN LITERARNE REVIJE V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA: PRIMER ZVONA IN LJUBLJANSKEGA ZVONA

V poglavju je opisana prisotnost in odnos do književnega prevajanja v dveh literarnih revijah 19. stoletja: v prvi slovenski literarni reviji *Zvon* in v vseh številkah osrednjega literarnega mesečnika *Ljubljanski zvon*, ki so izšle v 19. stoletju. V njem sta najprej povzeti Stritarjev odnos do prevajanja in polemika, povezana s Stritarjevo predelavo Goldsmithovega romana *The Vikar of Wakefield*. Nadalje je opisana prisotnost prevodov v odseku *Ljubljanskega zvona*, poimenovanim »Slovenski glasnik« (v letnikih 1 do 5) ali »Listek« (v letnikih 6 do 20), v katerih so uredniki obveščali bralstvo o novih literarnih

prevodih (vključno z libreti) in o prevodih slovenskih literarnih besedil v tuje jezike. Poglavlje poimenuje slovenske avtorje, ki so bili najpogosteje prevajani v tuje jezike, in podaja oris odnosa urednikov do literarnega prevajanja in njegove vloge v kulturnem življenju Slovencev v drugi polovici 19. stoletja. Pregled se zaključuje z ugotovitvijo, da je bil literarni prevod v tej dobi pogosto uporabljen za jezikovno razmejitev skupnosti, ki ni bila popolnoma jezikovno ločena, in za stvaritev dveh ločenih etnolingvističnih enot: slovenske in nemške.

TRANSLATION AND LITERARY MAGAZINES IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY: THE CASE OF *ZVON* AND *LJUBLJANSKI ZVON*

The chapter provides an insight into the attitude towards and presence of literary translations in two 19th-century literary magazines: in the first Slovene literary magazine *Zvon* and in all 19th-century issues of the most important Slovene literary magazine of the period, *Ljubljanski zvon*. First, Josip Stritar's attitude towards translation and the controversy connected to Stritar's adaptation of Oliver Goldsmith's novel *The Vicar of Wakefield* are outlined. Then, the presence of translations in the section of *Ljubljanski zvon*, called "Slovene Herald" (in vol. 1 to 5) or "Feuilleton" (in vol. 6 to 20), are described. In these sections the editors informed their readers of the publications of new literary translations (including librettos) and of the translations of Slovene literary works into foreign languages. The names of the translated Slovene authors whose works were most often translated into foreign languages are identified, and the editors' attitudes towards literary translation and its role in the cultural life of Slovenes in the second part of the 19th century are described. The overview concludes that literary translation in this period was often used as one of the means through which linguistic borders were imposed on a community that was not completely linguistically separated, and through which two distinct ethno-linguistic unities were created: a Slovene and a German one.